

Atis Kronvalds (arī Kronvalda Atis)

1837. 15. aprīlis –1875. 17. februāris

Pedagogs, valodnieks, sabiedrisks darbinieks.

Dzimis 1837.15.IV Liepājas apriņķa Mazkrotes Vidusmuižas Lejasmīķos drēbnieka un modernieka sešu bērnu ģimenē.

Mācījies Špringera privātskolā Durbē, pēc tam (1854.–

1857.) Liepājas Nikolaja ģimnāzijā, ko nepabeidza. 1858 ieguvis reliģijas tiesību, rēķināšanas, latīņu, vācu, krievu valodas mājskolotāja tiesības. Strādājis kā mājskolotājs vācu ārsta ģimenē Kauņas guberņā, 1860. pusgadu studējis medicīnu Berlīnes universitātē.

Par savu izglītību A. Kronvalds teicis: *Neesmu gājis skolā, kur mācība būtu latviešu valodā.*

Pēc atgriešanās no Vācijas, 1861.–1865.g., strādājis par mājskolotāju Durbē, izdevis vācu valodas mācību grāmatu *Mazā vācieša pirmais solis*, rosinājis apkārtnes skolotājus darboties latviešu tautas izglītības laukā.

1865.–1868. mācījies Tērbatas universitātes pedagoģiskajosursos. Šajā laikā sarakstījis grāmatu "Der Unterricht in der Heimatskunde" (1867, latviski tulkota "Dzimtenes mācība", 1922), kurā pamatoja nepieciešamību veidot skolēnos priekšstatu par tēvzemi, iepazīstināt ar tās dabu, iedzīvotājiem un vēsturi.

1868–1869 Kronvalds bija laikraksta "Draugs un Biedris" līdzstrādnieks, publicēja dažus dzejoļus un rakstus par dzeju, kā arī aicinājumus iesūtīt laikrakstam tautasdziesmas. Vienu no pirmajiem publicēja rakstu par sieviešu un vīriešu tiesību vienlīdzību un individuālo brīvību. 1872. sarakstījis brošūru "Nationale Bestrebungen" (latviski tulkota "Tautiskie centieni", 1887), kurā atspēkoja vācu publicistu apgalvojumu, ka nav latviskas izglītības un izglītotu latviešu, līdz ar to trūkst pamata, uz kura varētu attīstīties latviešu kultūra. Par nacionālās kultūras pamatu Kronvalds izvirzīja valodu un latviešu skolas, to attīstīšanu uzskatīja par svarīgāko uzdevumu. 1873. , turpinot J.Alunāna darbu, izdeva rakstu krājumu "Sēta, daba, pasaule" 4.sējumu.

Piebalzēnu aicināts un tautisku jūtu vadīts, A. Kronvalds 1873 atstāja labi atalgoto vietu Tērbatas skolotāju seminārā un ar ģimeni pārcēlās uz Vecpiebalgu, kur līdz mūža beigām strādāja par draudzes skolotāju. A. Kronvalds Vecpiebalgas draudzes skolā izveidoja un vadīja augstāko klasi, kur mācīja latviešu, vācu, latīņu valodu, vēsturi, ģeometriju, dabaszinātnes.

A. Kronvalds aktīvi piedalījās sabiedriskajā dzīvē - 1873. piedalījās Cēsu apriņķa 2. skolotāju sapulcē un 1874. – 3. skolotāju sapulcē, arī 1874. Cēsu dziesmu svētkos, noturēja skolotājiem kursus mācību metodikā. Piedalījās Vecpiebalgas teātra izrādēs, Labdarības biedrības teātra komisijā. Sadzīvē dzīvespriecīgs, laipns, bet viņa mācību stundas noritēja dziļā nopietnībā, klusumā, nevainojamā kārtībā.

Savā runā 1.Vispārējos dziesmu svētkos Kronvalds uzsvēra, ka latviešu kultūras uzplaukuma pamatā nav vācu skolas un muižniecības labvēlība, bet gan pašas latviešu tautas garīgais spēks, kas pēc 600 gadu apspiestības izlauzies brīvībā. F. Brīvzemnieks raksta : *Kronvalds bija īstens runātājs: domas, vārdi, balss, zīmīgs vaigs un rokas mājiens – viss bija pilnīgi viņa varā,*

lai aizgrābtu un pārlicinātu prātu, pacilātu un sasildītu sirdis. Turklāt viņš bija tiklab varonis, kas negriež pretņiekam ceļu, bet to ar milzīgu spēku notriec gar zemi, kā arī priecas mācītājs, kas vismīļīgākā lēnprātībā cilvēku svaidīdams, loka un cilā uz visu augstu un svētu.

Kronvalds pamatoja latviešu nacionālo ideju un pavēra reālu attīstības ceļu tautas kustībai. Turpinot jaunlatviešu centienus pēc izglītības un saimnieciskās patstāvības, Kronvalds rosināja apvienot latviešu tautu, veicināt kultūras attīstību, lai latvieši varētu nostāties kā līdzīgi citu kultūras tautu vidū.

Izcils ir A. Kronvalda valodnieka veikums. Kronvalds centās attīrīt latviešu valodu no ģermānismiem un bagātināt to, darinot jaunus vārdus. A. Kronvalds bija talantīgs latviešu jaunvārdu darinātājs – tie lieliski atbilda latviskam garam un tāpēc ātri ieviesās: *aizbildnis, apstākļi, apvārsnis, atvasinājums, balva, burtnīca, būtība, cēlonis, cietoksnis, daile, dzeja, dzejnieks, dzejolis, dzenulis, dziedonis, glezna, gleznotājs, gleznot, izglītība, izloksne, jaunkundze, jaunkungs, jutekļi, kaislība, kauja, kundze, kungs, kuplināt, ķermenis, leņķis, līdzekļi, locījums, loma, luga, māksla, nākotne, padome, pagātne, piedēklis, pilsonis, priekšmets, pilnvara, raksturīgs, raksturs, rīcība, rietumi, sacerēt, satversme, skābeklis, slimnīca, skolotājs, stāvoklis, sūtnis, teikums, tēlot, tēvija, turpināt, valde, vēstule, vēsture, viesnīca, virziens, ziedonis, zīmulis, zinātne* – tie visi ir A. Kronvalda darināti jaunvārdi, kurus pirms tam latviešu valodā nepazina. To atvasināšanai A. Kronvalds izmantoja arī lietuviešu un senprūšu valodu. Piemēram, prūšu tekstos A. Kronvalds atrada vārdu *kermen* ar to pašu nozīmi, kādu tam deva latviešu valodā – ķermenis. Neieviesās A. Kronvalda darinājumi *divatrons (teātris), garinieks (mācītājs), glītonis (gleznotājs), klaudži (līdzskaņi), pilsietis (pilsētnieks), urbulis (urbis), vēstulēšanās (korespondence), ziņotīgi (zinātniski)*.

Nesaudzēdams sevi darbā, A. Kronvalds pārpūlējās un mira ar sirdstrieku 1875.g. 17.februārī.

Viņš ir pirmais plašākai atklātībai zināmais sabiedrības darbinieks, kas guldīts Vecpiebalgas kapos. Uz A. Kronvalda kapa pieminekļa rakstīts: *Tēvzeme un brīvība – vissvētākie dārgumi virs zemes!* Pēc 40 gadiem no šīs jaunlatviešu pamatatziņas K.Skalbe ieteica uzrakstu Brīvības piemineklim Rīgā: *Tēvzemei un brīvībai.*

A. Kronvalda runas, raksti, vēstules, grāmatas izdotas Kopotos rakstos, 1–2, 1937. ar Alfrēda Gobas apcerējumu par A. Kronvalda dzīvi un darbu.

1938 A. Kronvaldam atklāts piemineklis Siguldā, tēlnieks T. Zaļkalns, 1987. – krūšutēls Durbē, tēlniece Ilga Zandberga.

1993 nodibināts A. Kronvalda fonds – sabiedriska organizācija ar uzdevumu celt sabiedrībā cieņu pret zināšanām, sekmēt jauniešu radošo spēju attīstību un veicināt skolotāju, zinātnieku un speciālistu iesaistīšanos Latvijas talantīgāko jauniešu izglītošanā. A. Kronvalda prēmijas laureāti: 1997 Priekuļu vidusskolas skolotājs Imants Skrastiņš. 1998 Cēsu arodvidusskolas arodu apmācības skolotājs Valdis Lapiņš, 2002 J. Endeļe u.c.

Pēc *Letonika* materiāliem, sagatavoja Aija Ansons, 2006.

Ar Ata Kronvalda vārdu.

Atis Kronvalds – sauskravas tvaikonis. Būvēts 1900. Vācijā. 1423 BRT, piederības osta Rīga. LR tirdzniecības flotē no 1925. ar vārdu *Abava*, no 1939. Atis Kronvalds. Pēdējais īpašnieks - Apvienotā kuģniecības a/s. 1940. nacionalizēts. 1941. ceļā uz Ļeņingradu Goglandes tuvumā Vācijas aviācija kuģi „Atis Kronvalds” nogremdēja. Apkalpe izglābās.

KRONVALDA PARKS

Kronvalda parks, jeb toreiz saukts par Strēlnieka dārzu, tautai tika atvērts 20.gs. 20.gadu pašās beigās. Kādreizējais Strēlnieku dārzs savu tagadējo nosaukumu - Kronvalda parks - saņēma nacionālās pašapziņas uzplaukuma ērā - 30.gados, un tika nosaukts Jaunlatviešu kustības dalībnieka Ata Kronvalda vārdā.

Kronvalda parka aizsākumi meklējami jau tālajā 15.gs., un savas pastāvēšanas ilgāko laiku tas vienmēr bijis slēgta tipa teritorija. Pirmsākumos te saimniekoja Strēlnieku biedrība un parks bija vācu aristokrātijas īpašums līdz pat 1927.gadam. Mūsdienās vienīgie seno dienu liecinieki ir parka milzīgie koki.

Kronvalda parks savā ilgajā mūžā ir piedzīvojis neskaitāmas rekonstrukcijas, pārbūves un uzlabojumus. Dendroloģiskā sastāva ziņā Kronvalda parks šobrīd ir otrs bagātākais Rīgas sabiedriskais parks, - labs pazinējs te atradīs 104 svešzemju koku un krūmu sugas un formas.*

** Aprakstā izmantota informācija no M.Eglīša raksta "Ak, kungs, Kronvalda parks!", Vides vēstis. 02.02.2004.*